

bulletin skip

zvláštní číslo / 2016 ročník 25

Rakouské veřejné knihovnictví

skip Svaz knihovníků
a informačních pracovníků ČR

*Vlevo:
Ústředí
vídeňských
městských
knihoven*

*Na obálce:
Městská
knihovna
Grieskirchen*

*Dole:
interiér
Městské
knihovny
Salcburk*

Pozdrav

Geehrte tschechische Kollegen!

„Die öffentlichen Büchereien sind im Wandel begriffen, Änderungen am Medienmarkt und damit in der Medienrezeption, demographische Veränderungen, in Österreich der Ausbau ganztägiger Schulformen, die digitale Herausforderung sind Änderungen im Umfeld, die Änderungen bei der Strategie und in der Arbeit der öffentlichen Büchereien erfordern. Der Blick auf das Büchereiwesen in anderen Ländern hilft, den eigenen Horizont zu erweitern. Das Interesse unserer tschechischen Kolleginnen am österreichischen Büchereiwesen freut mich daher sehr und ich hoffe, dass wir unseren fachlichen Austausch fortführen und nach Möglichkeit vertiefen können.“

Christian Jahl

Vorsitzender Büchereiverband Österreich (BVÖ), Dezember 2016

Vážení čeští kolegové,

veřejné knihovny se mění. Změny na mediálním trhu a tím i v recepci médií, demografické změny, rozšiřování výuky o odpolední vyučování na rostoucím počtu rakouských škol, digitální výzvy – to všechno jsou proměny prostředí, které si žádají změny strategie a způsobu práce veřejných knihoven. Seznámení se s knihovnictvím v jiných zemích pomáhá rozšířit si vlastní horizont.

Proto mě nesmírně těší zájem našich českých kolegů o rakouské knihovnictví a doufám, že budeme moci v naší odborné výměně pokračovat a pokud možno ji ještě prohloubíme.

Christian Jahl

předseda Svazu knihoven Rakouska, prosinec 2016

Obsah

Rakouská knihovnická scéna.....	4
Dějiny veřejného knihovnictví do roku 1945.....	4
Organizační vývoj po roce 1945.....	5
Právní základ.....	7
Podpora knihoven.....	7
Vzdělávání.....	9
Vzdělávání knihovníků na hlavní pracovní poměr.....	9
Vzdělávání dobrovolných knihovníků a knihovníků na vedlejší pracovní poměr.....	11
Podpora čtenářství a zprostředkovávání literatury ve veřejných knihovnách.....	12
Rakouské knihovny v číslech.....	14
Struktura zřizovatelů veřejných knihoven v Rakousku.....	16
Závěr a výhled.....	17
O autorovi.....	18

Rakouská knihovnická scéna

V Rakousku nelze hovořit o jednotné knihovnické scéně. Veřejné knihovny, k nimž počítáme především městské, obecní a farní knihovny, mají v současnosti jen málo společného s vědeckými knihovnami, jako jsou např. univerzitní a zemské knihovny, národní knihovna a knihovny správních orgánů a výzkumných institucí. Kupříkladu vědecké knihovny reprezentuje Sdružení rakouských knihovníků a knihovnic (Vereinigung der Österreichischen Bibliothekarinnen und Bibliothekare, VÖB), zatímco veřejné knihovny Svaz knihoven Rakouska (Bücherverband Österreichs, BVÖ). Obě skupiny knihoven jsou také v kompetenci různých politických míst: veřejné knihovny spadají pod Oddělení pro kulturu Úřadu spolkového kancléře, vědecké knihovny jsou v gesci Ministerstva pro vědu a výzkum nebo Ministerstva pro vzdělávání a některé také v gesci jednotlivých spolkových zemí. Další, rovněž relativně svébytnou skupinu knihoven tvoří školní knihovny, z nichž je však značný počet členem Svazu knihoven Rakouska. Velké rozdíly jsou také ve vzdě-

lání knihovníků a knihovnic pracujících v různých druzích knihoven. Pracovníci vědeckých knihoven jsou absolventy univerzitních oborů, knihovníci a knihovnice veřejných knihoven získávají vzdělání převážně při zaměstnání ve Spolkovém institutu pro vzdělávání dospělých a vzdělávání knihovníků a knihovnic školních knihoven probíhá na pedagogických vysokých školách spolkových zemí.

Již několik let existuje snaha zmenšit rozdíly mezi knihovnickými systémy prostřednictvím vzdělávání, takže od roku 2009 jsou součástí studijního plánu vysokoškolského oboru Knihovnictví a informační studia volitelné moduly o veřejném knihovnictví, které připravuje Svaz knihoven Rakouska. Naději na větší sblížení přináší i učební obor Archivní, knihovnický a informační asistent, který existuje cca deset let, a představuje jednotné vzdělání pro všechny druhy knihoven. V současnosti však absolventi vysokoškolského ani učebního oboru bohužel téměř nemají možnost profesního uplatnění – s výjimkou velkých městských, zejména vídeňských knihoven.

Dějiny veřejného knihovnictví do roku 1945

Jak bylo v katolických zemích zvykem, byly i na území dnešního Rakouska, co se týče knihoven, pro období do poloviny 19. století typické zejména skvostné klášterní, univerzitní a šlechtické knihovny (například knihovna kláštera Klosterneuburg, jejíž kořeny sahají až do středověku, v roce 1776 dokončená knihovna kláštera Admont, jejíž historie rovněž sahá až do středověku, Knihovna Vídeňské univerzity, nově založená v roce 1777 na základě fondu dvorské knihovny coby akademická knihovna, a dřívější císařská dvorská knihovna ve Vídni, dnes Rakouská národní knihovna).

Veřejné knihovny byly do druhé poloviny

19. století závislé na soukromých iniciativách především pokrokově smýšlejících duchovních hodnostářů a soukromých spolků, které občas dostávaly finanční příspěvky i od obcí. Vedle těchto zdarma přístupných knihoven existovaly komerční půjčovny knih, a to zejména ve městech.

Počátkem 70. let 19. století nastal společně s rozmachem spolků lidového vzdělávání také rozvoj knihoven. Spolky pořádaly pro široké neakademické publikum populárně naučné přednášky a ve městských aglomeracích provozovaly zdarma přístupné lidové knihovny. Mocným impulsem pro toto hnutí se staly lidové vysokoškol-

ské kurzy, které v roce 1893 založil po vzoru anglického hnutí University Extension Movement sociálně-demokratický politik Ludo Moritz Hartmann (1865 – 1924) a které jsou předchůdci do dnes existujících kurzů na večerních univerzitách. Spolky lidového vzdělávání hrály v dalším vývoji veřejného knihovnictví významnou roli především proto, že ve velkých městech jako Vídeň a Štýrský Hradec otevřely knihovny. Z těchto spolků se později vyvinuly měšťanský Verein Zentralbibliothek (Spolek Ústřední knihovna), dělnické vzdělávací spolky a katolický Verein Vorlesehalle (Spolek Čítárna), z něhož na počátku 20. století vznikl katolický Bibliotheks- und Leseverein (Knihovnický a čtenářský spolek).

Vedle dělnických knihoven byl nejvýznamnější spolek Verein Zentralbibliothek založený v roce 1897 Eduardem Reyerem (1849 – 1914). Ve Vídni měl kromě ústřední knihovny více než dvacet poboček, z nichž se některé specializovaly na různé dílčí oblasti, například existovala speciální hudební knihovna. Díky tomu měla Vídeň počátkem 20. století nejhustší síť lidových knihoven v kontinentální Evropě.

Po první světové válce nemohly lidové vzdělávací spolky kvůli ekonomickým těžkostem pokračovat v aktivitách v takovém rozsahu jako před válkou. Největší plošný vliv měly ve 20. letech socialistické dělnické knihovny. Založení spolku Borromäus-Verein v roce 1928 se stalo impulsem pro nový rozkvet katolického knihovnictví. Už v roce

1919 bylo výnosem na Spolkovém ministerstvu pro výuku zřízeno pracoviště pro otázky lidového vzdělávání. Následně byl na konci 20. let na tomto ministerstvu zřízen úřad pro lidové vzdělávání odpovědný mj. za knihovny a v rakouských spolkových zemích vznikly knihovnické úřady.

Značný vliv na rakouské knihovnictví měly události roku 1934, jež se svou povahou blížily občanské válce a které vedly k rozbití sociální demokracie a nastolení autoritářského stavovského státu. Důsledkem byly masivní čistky v knižních fondech především dělnických knihoven, při nichž byla odstraněna veškerá pokroková literatura. V roce 1936 byly převedeny pod správu obce dělnické knihovny, které převzal vídeňský magistrát. K převodu lidových knihoven do správy obcí lidových knihoven došlo i v dalších rakouských městech, např. v Křemži nebo v St. Pölten.

Po tzv. anšlusu k nacistickému Německu v roce 1938 bylo dosavadní knihovnictví zcela zničeno, spolkové knihovny byly zrušeny, katolické knihovny omezeny na výlučně církevní působnost, obecní knihovny byly přizpůsobeny nacistické ideologii a podřízeny směrnicím pro lidové knihovnictví z roku 1937. Byly zakládány nové, většinou velmi malé knihovny a spravoval je, stejně jako všechny dosavadní obecní a městské knihovny, stát. Farní knihovny byly zrušeny, stejně tak i knihovny spolkové a jejich fondy byly po „vyčištění“ předány nově vytvořeným městským a obecním knihovnám.

Organizační vývoj po roce 1945

Úřady pro lidové knihovny

Po roce 1945 stát převzal říšské knihovnické úřady, které nacisté zřídili v jednotlivých „župách“, a přičlenil je k nově vzniklým referátům pro lidové vzdělávání v rámci správ spolkových zemí. Tato pracoviště měla coby „úřady pro lidové knihovny“ za úkol především poskytovat poradenství knihovnám a pořádání školení a kurzů. Existovala do roku 2003.

Rakouský knihovnický spolek

Po svém obnovení v roce 1947 se spolek Österreichischer Borromäusverein přejmenoval na Das Österreichische Borromäuswerk a v roce 1996 pak znovu změnil název na Österreichisches Bibliothekswerk.

Dnes má tento spolek sídlo v Salcburku a coby fórum katolických knihoven zastupuje zájmy cca 1.300 členských knihoven z celého Rakous-

ka. Těmto knihovnám, v nichž pracuje více než 6.500 knihovníků a knihovnic – většina z nich jako dobrovolníci a dobrovolnice – poskytuje poradenství a podporu.

Zřizovatelem spolku je Rakouská biskupská konference a podporuje jej rakouský Úřad spolkového kancléře.

Knihovnický servis Rakouského odborového svazu

Dělnické knihovny organizované a financované nezávislými odbory a socialistickou stranou přešly do správy obcí částečně už v období stavovského státu a definitivně pak po nacistickém převzetí moci. Po roce 1945 bylo v rámci referátu pro vzdělávání Rakouského odborového svazu zřízeno knihovnické oddělení, které mělo poskytovat podporu při zakládání odborových a závodních knihoven. Úkolem knihovnického oddělení bylo pomáhat při nákupu knih, radit při odstraňování fašistické literatury z existujících knihoven a školit knihovníky. V roce 2006 bylo přejmenováno na Knihovnický servis Rakouského odborového svazu (Büchereiservice des Österreichischen Gewerkschaftsbundes).

Svaz knihoven Rakouska

V prosinci 1947 se na knihovnické konferenci pořádané Spolkovým ministerstvem pro vzdělávání zrodila myšlenka založit pro rakouské lidové knihovny zastřešující svaz. 1. června 1948 se tak stalo a byl založen Svaz rakouských lidových knihoven (Verband Österreichischer Volksbüchereien). Zpočátku se řádnými členy mohly stát všechny právnické osoby, které vlastnily nebo provozovaly lidové knihovny a jejichž knihovny měly ve fondu minimálně 250 knih. Vedle servisní a poradenské činnosti se svaz zaměřil především na solidní vzdělávání a vznik rakouského zákona o knihovnách. V roce 1988 se přejmenoval na Svaz knihoven Rakouska (Büchereiverband Österreichs, BVÖ). Svaz knihoven Rakouska zastupuje coby zastřešující svaz zájmy veřejných knihoven. Jeho členy je více než 2.800 knihoven, kterým poskytuje servis, poradenství a informace, ať už se jedná o finanční podporu, projekty na podporu literatury a čtenářství, publikace nebo nabídky bezplatných služeb, např. zřízení webových stránek knihovny nebo on-line katalogu.

Ústředí vídeňské městské knihovny

Právní základ

Navzdory všem snahám Svazu knihoven Rakouska nemá Rakousko plnohodnotný zákon o knihovnách, který by obcím ukládal povinnost zřizovat a provozovat veřejné knihovny. Vzhledem k federální struktuře Rakouska se schválení knihovnického zákona, který by měl platnost na území všech spolkových zemí, ani nedá očekávat. Některé spolkové země ale již připravují své zemské zákony na podporu knihoven, které by měly souběžně se spolkovým zákonem o podpoře vzdělávání dospělých a lidového knihovnictví ze spolkových prostředků z 21. března 1973 zajišťovat podporu kvalitní knihovnické práce. Spolkový zákon z roku 1973 vedle finanční podpory knihoven upravuje i financování

vání vzdělávání knihovníků a knihovnic pracujících v rakouských knihovnách.

Jak administrativní zpracování podpory knihoven poskytované Úřadem spolkového kancléře, tak i plánování a provádění knihovnického vzdělávání zajišťuje Svaz knihoven Rakouska.

Podpora knihoven

Rakouské knihovny mohou každoročně žádat o podporu na nákup médií, přičemž musí – v závislosti na velikosti obce – splňovat různá kritéria. Nejdůležitějšími kritérii pro získání podpory jsou knihovnické vzdělání vedení knihovny, vyškolený personál a počet výpůjček odpovídající minimálně počtu knihovních jednotek ve fondu (požadavky na obrat médií rostou podle velikosti obce až na 3,5 v knihovnách v obcích nad 50.000 obyvatel). Alespoň ze 75 % musí být splňována kritéria: otevírací doba, počet médií a obnova fondu. I pokud knihovna kritéria zcela nespĺňuje, může jí nezávislá knihovnická rada zřizovaná Svazem knihoven Rakouska při prokázání relevantních důvodů podporu přiznat. V roce 2016 splnilo podmínky pro přiznání podpory celkem 308 knihoven.

V dotačním období 2016 – 2018 bude na podporu médií každoročně vynaloženo min. 500.000 eur. Za účelem dalšího rozvoje a profesionalizace ve-

řejných knihoven Úřad spolkového kancléře finančně podporuje také síť a regionální servisní centra, které úspěšně působí v oblasti veřejného knihovnictví. O přidělování prostředků rozhoduje rovněž nezávislá knihovnická rada zřízená Svazem knihoven Rakouska. Ročně je na podpory k dispozici částka v celkové výši max. 75.000 eur. Svaz knihoven Rakouska podporuje z prostředků Úřadu spolkového kancléře rovněž akce konané v knihovnách, a to roční celkovou částkou 75.000 eur. Aby akce mohla získat podporu, musí mít určité tematické zaměření. V roce 2016 mělo podpora motto Čtení bez hranic. V roce 2017 budou podpořeny aktivity související s akcí Hlas čtenáře – Cena mladých čtenářů a čtenářek (LESERstimmen – Der Preis der jungen LeserInnen).

Vedle této podpory ze spolkových prostředků cílí na knihovny ještě různá dotační opatření jednotlivých zemí.

Směrnice pro udělení podpory na rok 2017

Kategorie	Velikost obce, počet obyv.	Vzdělání	Obrat	Otevírací doba	Média	Obnova
1	do 1.500	vedení a personál s odborným vzděláním pro veřejné knihovnictví	1	6 h v rámci min. 2 dnů	min. 1500	7,5%
2	1.501 až 2.500	vedení a personál s odborným vzděláním pro veřejné knihovnictví	1	8 h v rámci min. 2 dnů	min. 3500	7,5%
3	2.501 až 5.000	vedení a personál s odborným vzděláním pro veřejné knihovnictví	1,2	9 h v rámci min. 2 dnů	1,5/obv.	7,5%
4	Okresní města 5.001 až 10.000	vedení a personál s odborným vzděláním pro veřejné knihovnictví	1,5	15 h v rámci min. 3 dnů	1/obv.	7,5%
5	10.001 až 50.000	vedení a personál s odborným vzděláním pro veřejné knihovnictví	2	24 h v rámci min. 4 dnů	0,75/obv.	7,5%
6	50.000	vedení a personál s odborným vzděláním pro veřejné knihovnictví	3,5	33 h v rámci min. 5 dnů	0,75/obv.	7,5%

Vysvětlivky:

1. Splnění kritérií „Vzdělání“ a „Obrat“ je nezbytné, z dalších tří kritérií „Otevírací doba“, „Média“ a „Obnova“ musí být splněna dvě. Nesplněné kritérium musí být plněno alespoň na 75 %. U knihoven v kategorii 1 musí být vždy splněno kritérium „Otevírací doba“.

2. Pokud v obci existuje jen jedna veřejná knihovna, musí odpovídat kategorii podle velikosti. Pokud v obci vedle veřejné knihovny, která zajišťuje hlavní knihovnickou službu, existují i další veřejné knihovny, mohou si zažádat v rámci kategorie 1, pokud nesplňují kritéria podpory podle velikosti obce. Knihovny kategorie 1, které ze 100 % splňují kritéria kategorie 2, se posouvají do kategorie 2.

3. „Obrat“ je podíl celkového počtu výpůjček na počtu všech médií, které knihovna má. „Obnova“ je procentní podíl ročních přírůstků.

Městská knihovna Linec

Vzdělávání

Na základě spolkového zákona o podpoře vzdělávání dospělých a lidového knihovnictví ze spolkových prostředků z 21. března 1973 Svaz knihoven Rakouska z prostředků Úřadu spolkového kancléře ve spolupráci se Spolkovým institutem pro vzdělávání dospělých v St. plánuje a organizuje Wolfgangu vzdělávání a školení profesionálních i dobrovolných knihovníků a knihovnic.

Vzdělávání knihovníků na hlavní pracovní poměr

Knihovníci na hlavní pracovní poměr jsou lidé, jejichž hlavní profesní činností je práce v knihovně a tato činnost jim zajišťuje jejich hlavní příjem, a to i pokud pracují na částečný úvazek.

Reorganizované vzdělávání knihovníků a knihovnic na hlavní pracovní poměr by mělo knihovníky a knihovnice vybavit takovými kompetencemi a kvalifikací, aby byli schopni odvádět profesionální a moderní knihovnickou práci. Vstupními podmínkami jsou zaměstnání ve veřejné knihovně a roční praxe v oblasti knihovnictví. Jedná se tedy čistě o vzdělávání při zaměstnání.

Vzdělávání knihovníků a knihovnic na hlavní pracovní poměr bylo v roce 2015 a 2016 ve spolupráci s profesorkou Vysoké školy pro média ve Stuttgartu Dr. Cornelií Vonhofovou zcela přepracováno. Nově je v průběhu vzdělávání největší důraz kladen na propojení knihovnické teorie s praxí.

Délka vzdělávání

Vyšší odborná služba (předpokladem je maturita): 2,5 roku (1,5 roku základní kurz a 1 rok rozšiřující kurz)

Střední odborná služba (předpokladem je libo-

volný ukončený učební obor): 2 roky (1,5 roku základní kurz a 0,5 roku rozšiřující kurz)

Členění vzdělávání

Základní kurz

Pro střední a vyšší odbornou službu je jeden společný základní kurz. Jeho cílem je zajistit kvalitu na základě stejných znalostí, dovedností a kompetencí účastníků a účastnic a zaručit transparentnost.

Základní kurz má osm modulů: Základy, Metody a sociální kompetence, Práce s veřejností, Literatura a média, Služby pro uživatele, Digitální knihovna, Cílové skupiny, Řízení knihovny. Základní kurz tvoří pět týdnů prezenčního studia v průběhu jednoho a půl roku. Čtyři z těchto pěti týdnů se konají ve Spolkovém institutu pro vzdělávání dospělých v St. Wolfgangu a jeden týden ve Vídni. Během něho jsou na programu i exkurze do různých vídeňských knihoven.

Rozšiřující kurz

K prohloubení poznatků ze základního kurzu a specializaci slouží volitelné moduly. Během rozšiřujícího kurzu musí účastníci a účastnice vypracovat závěrečnou písemnou práci. Pro vyšší odbornou službu je potřeba absolvovat čtyři volitelné předměty během jednoho roku a pro střední odbornou službu dva volitelné předměty během půl roku.

Vzdělávání knihovníků na hlavní pracovní poměr

Moduly základního kurzu

1. Základy
2. Metody a sociální kompetence
3. PR
4. Literatura a média
5. Služby pro uživatele
6. Digitální knihovna
7. Cílové skupiny
8. Management knihovny

5 týdnů
v 1,5 roce

Zakončení:
zkouška před komisí

Rozšiřující kurz Střední odborná služba

Zpráva z praxe
+
2 volitelné moduly,
z toho max. 1 e-learningový

0,5 roku
Celkem: 2 roky

Rozšiřující kurz Vyšší odborná služba

Projektová praxe
+
4 volitelné moduly,
z toho max. 2 e-learningové

1 rok
Celkem 2,5 roku

Volitelné třídní moduly

Základy

Metody
a sociální
kompetence

PR

Literatura
a média

Služby
pro uživatele

Digitální
knihovna

Cílové
skupiny

Management
knihovny

Vzdělávání dobrovolných knihovníků a knihovníků na vedlejší pracovní poměr

Vzhledem ke specifické rakouské situaci, kdy většinu knihovníků tvoří dobrovolníci, je vzdělávání dobrovolných knihovníků a knihovníků na vedlejší pracovní poměr obzvlášť významné. Jako knihovníky na vedlejší pracovní poměr označujeme osoby, které vedle hlavní činnosti, jež tvoří jejich hlavní příjem, pracují v knihovně a za to pobírají pravidelný plat. Dobrovolní knihovníci jsou osoby, které za svou činnost v knihovně nepobírají pravidelnou finanční odměnu. Předpokladem pro zapojení do vzdělávání dobrovolných knihovníků a knihovníků na vedlejší pracovní poměr je jednoletá knihovnická praxe.

Trvání a struktura vzdělávání

Kurz sestává ze tří týdenních modulů v průběhu jednoho a půl roku ve Spolkovém institutu pro vzdělávání dospělých v St. Wolfgangu. Jeho obsahem je následující:

1. část:

Úkoly, právní minimum a dějiny veřejných knihoven, organizace a správa knihoven, budování fondu a zpřístupňování médií, exkurze – prostory knihovny a zázemí.

Aby se knihovnického vzdělání dostalo co nejvíce zájemcům, může se v případě potřeby první týden kurzu pro dobrovolné knihovníky konat i decentralizovaně v jednotlivých spolkových zemích coby „Regionální úvod do knihovnické praxe“.

Tento „regionální úvod“ odpovídá prvnímu modulu centrálního kurzu ve Spolkovém institutu pro vzdělávání dospělých. Po absolvování tohoto modulu mají účastníci možnost se rozhodnout, zda nastoupí do druhého modulu kurzu. Tuto speciální nabídku zajišťuje Svaz knihoven Rakouska a Úřad spolkového kancléře ve spolupráci s diecézními odbornými knihovnickými pracovišti a zemskými knihovnickými svazy. Spo-

lufinancování zajišťují spolkové země. Regionální úvod do knihovnické praxe zahrnuje tyto oblasti: Organizace, Řízení a správa veřejné knihovny, Výpůjční praxe, Základy literatury a recepce médií, Dějiny, působení a fungování knihoven.

2. část:

Nauka o dokumentech (beletrie, literatura pro děti a mládež, literatura faktu, časopisy a neknížní dokumenty), zprostředkování literatury, akce, práce s veřejností, projektový management, prohloubení tématu zpřístupňování médií.

3. část:

Prezentace projektové práce, prohloubení aktuálních témat, např. práce s cílovými skupinami a sociálně-integrační knihovnická práce, financování a podpora, zpřístupňování dokumentů. V roce 2017 bude studijní plán vzdělávání dobrovolných knihovníků přepracován do podoby, která bude odpovídat vzdělávání knihovníků na hlavní pracovní poměr. Odbornou garancí procesu tentokrát bude profesorka Vysoké školy aplikovaných věd v Hamburku Dr. Ute Krauß-Leichertová.

Podpora čtenářství a zprostředkovávání literatury ve veřejných knihovnách

Projekt Čteme!

Svaz knihoven Rakouska pokládá podporu čtenářství a zprostředkování literatury za své priority. Projekt Čteme! (Wir lesen!) financovaný Úřadem spolkového kancléře propojil a doplnil různé aktivity. Radost ze čtení kreativním a inovativním způsobem podpoří čtenářské kampaně, didaktické materiály, vzdělávací akce, internetový portál a řada dalších nabídek. Projekt Čteme reaguje na tendenci, kdy děti a mládež v Rakousku stále méně čte. Čteme! je tedy i sociálně-politickou odpovědí na otázku, jak a kde se bude čtenářství prezentovat v budoucnosti: jako zábavné, dobrovolné, kolektivní a kreativní čtení ve veřejné knihovně!

Ústřední prvek projektu tvoří veřejné knihovny. Poskytnutím kvalitního know-how v oblasti podpory čtenářství jim chce Svaz knihoven Rakouska pomoci ještě zvýšit jejich atraktivitu coby míst pro čtení. Čteme! je tedy i sociálně-politickou odpovědí na otázku, jak a kde se bude čtenářství prezentovat v budoucnosti: jako zábavné, dobrovolné, kolektivní a kreativní čtení ve veřejné knihovně!

V říjnu 2013 byl spuštěn nový čtenářský portál www.wirlesen.org. Nabízí nejen fundované informace o jazyce a čtení, ale i praktické tipy související s podporou čtenářství. Pod body v nabídce „Proč číst?“, „Jak podpořit?“, „Co číst?“, „Tipy a nástroje“ nebo „Čtení spojuje“ návštěvníci portálu naleznou vedle základní textů četné příklady doporučených postupů, napínavá videa, zajímavé dokumenty ke stažení nebo rozsáhlé seznamy odkazů. Především se však jedná o internetovou stránku, která se neustále rozrůstá: „Novinky“ umístěné centrálně na domovské stránce informují o důležitých projektech, termínech nebo studiích, podrobné články pak reflektují nejnovější vývoj v oblasti podpory čtenářství a zprostředkování literatury.

Hlas čtenářů

– Cena mladých čtenářů a čtenářek

V roce 2017 se bude již popáté konat literární festival Hlas čtenářů – Cena mladých čtenářů a čtenářek (LESERstimmen – Der Preis der

jungen LeserInnen): od dubna do května se na turné po celém Rakousku vypraví rakouští autoři a autorky, ilustrátoři a ilustrátorky dvanácti vybraných knih pro děti a mládež a budou předčítat ve veřejných a školních knihovnách. Kromě toho bude v knihovnách probíhat řada dalších workshopů a akcí motivujících ke čtení. Svaz knihoven Rakouska na tento účel poskytuje mnoho reklamních a animačních materiálů. Čtenářský festival financovaný rakouským Úřadem spolkového kancléře organizuje Svaz knihoven Rakouska společně s knihovnamy.

Největší porota si vybírá svou nejoblíbenější knihu. Jak? Z prezentovaných dvanácti knih pro děti a mládež si pomocí hlasovacích lístků nabízených v knihovnách vybírá svou nejoblíbenější knížku na milion čtenářek a čtenářů. Kniha, která obdrží nejvíce hlasů, získává cenu Hlas čtenářů – Cena mladých čtenářů a čtenářek.

Čtení je zábavné a otevírá nové světy. Pro mnoho dětí a mladých je čtení se spisovatelem nebo ilustrátorkou tak silným zážitkem, že se trvale pozitivně změní jejich vnímání knih. Osobní setkání se spisovatelem a spisovatelkami dokáže nadchnout a vzbudit chuť ke čtení. Ze zajímavých akcí ale profitují i knihovny a mohou se znovu předvést jako čtenářsky atraktivní místa. Cílem akce je v neposlední řadě také podpořit nakladatelství, knihkupectví a samozřejmě také v Rakousku žijící autory a autorky knih pro děti a mládež. Dobré rámcové podmínky umožní, aby i v budoucnosti vznikaly inspirativní a zajímavé knížky.

Rakousko čte. Sraz v knihovně

Tento největší rakouský literární festival, pořádaný každoročně od roku 2006, velmi viditelně upozorňuje na čtení a na jeden týden staví rakouské knihovny do středu zájmu veřejnosti. Tuto akci iniciuje Svaz knihoven Rakouska, který má také na starosti organizaci a koordinaci.

Festival každoročně přiláká do knihoven půl milionu čtenářů na širokou paletu akcí: čtení, work-

Plakát k akci Hlas čtenářů – viz str. 12

shopy, literární putování, básnické soutěže atd. Zapojují se obecní, farní, školní, městské i zemské knihovny, knihovny univerzit i odborných vysokých škol, Rakouská národní knihovna i rakouské knihovny v zahraničí.

Mediálně tuto akci už mnoho let doprovází celorakouská reklamní kampaň, v níž prominentní tváře prezentují svou radost ze čtení. Například v roce 2016 knihovny svou účastí podpořily sportovní ikony Anna Veith, Dominic Thiem nebo Liu Jia. I hudební skupina WANDA, držitelka rakouské hudební ceny Amadeus a objev rakouské hudební scény s raketovým startem, hlásá „Amore knihovny!“. Vrcholem akce je každoročně slavnostní večer s účastí známých osobností. Kupříkladu v roce 2016 přednesla cenami ověčená ukrajinská spisovatelka Marjana Haponenko velmi sledovaný slavnostní projev v klášterní knihovně v Klosterneuburgu.

Rakouské knihovny v číslech

Statistika rakouských veřejných knihoven za rok 2015 sice uvádí nárůst výpůjček a návštěv, ale zároveň ukazuje také již několik let patrný pokles počtu čtenářů.

Trend výpůjček zpomaluje svůj růst – v roce 2015 byl nejnižší nárůst za posledních deset let. Poprvé za deset let také došlo k poklesu počtu médií. V roce 2015 měli čtenáři ve veřejných knihovnách k dispozici o 1,4% méně médií než v roce 2014 – 11 045 702 médií. V počtu výpůjček dosáhly veřejné knihovny nárůstu o 0,6 % oproti předchozímu roku; bylo jich 22 888 9787. Silně rostl zejména segment elektronických médií: fond se rozšířil o více než 25 % (celorakouský podíl elektronických médií činí 2 % fondu) a výpůjček přibýlo o 20 %.

40,1 % knihoven dokázalo zvýšit počet svých čtenářů, u 19,2 % knihoven zůstal jejich počet stejný, 40,9 % knihoven čtenářů ubylo. Celkově došlo k dalšímu snížení o 2,6 % – čtenáři veřejných knihoven tak tvoří již pouze 9,6 % celkové populace. Těchto 824 237 čtenářů a čtenářek však služeb knihoven využívá intenzivněji než v předchozích letech. Počet návštěv znovu narostl o více než jedno procento.

Odborný knihovnický časopis *Büchereiperspektiven*

Svaz knihoven Rakouska přináší ve čtvrtletníku pro své členy *Büchereiperspektiven* obsáhlé informace o knihovnách a pro knihovny. S nákladem 4.500 exemplářů je v Rakousku *Büchereiperspektiven* odborným knihovnickým časopisem s největším dosahem.

Každé číslo má své hlavní téma, reflektuje (mezi) národní trendy v knihovnictví a v informační a servisní části informuje mj. o nových nabídkách, konání vzdělávacích akcí a kurzů pro knihovníky a knihovnice, o odborné literatuře a referuje o konferencích a dění v knihovnách.

Po vydání tištěné verze je časopis zveřejněn také na internetové stránce BVÖ: www.bvoe.at/Buechereiperspektiven. Zájemci si tedy mohou *Büchereiperspektiven* prolistovat i online nebo stáhnout jako PDF. Tento dodatečný servis pro zájemce zároveň časopisu zajišťuje větší dosah.

Intenzivní využívání nabídek se odráží i ve statistických údajích o akcích knihoven. V roce 2015 navštívilo 42 872 akcí knihoven 1 118 892 účastníků (+2,9 %). Velká část z toho připadá na exkurze bylo jich 24 749 a tvořily více než polovinu akcí. Jsou projevem aktivní spolupráce knihoven se školkami a školami s cílem podpořit čtenářství. Počet pracovníků a pracovníc v knihovnách rovněž vzrostl – o 0,8 %, přičemž o tento nárůst se zasloužili výlučně dobrovolní knihovníci (+2,2 %). Složení čtenářů podle věku vypadá takto: 34,4 % děti, 8,5 % mládež a 55,8 % dospělí (1,2 % připadá na instituce jako např. školy nebo školky). Pokud se zaměříme na kritérium pohlaví jak u čtenářů, tak i u pracovníků a pracovníc knihoven, výsledek vypadá dle očekávání: rakouské veřejné knihovny jsou ženská záležitost! V knihovnách pracuje 87,2 % žen a 12,8 % mužů.

Z celkového počtu čtenářů tvoří 65,5 % ženy a 34,5 % muži. Převaha žen zřetelně roste s věkem: Jestliže mezi dětmi do 14 let je ještě 45,8 % chlapců a 54,2 % dívek, u mládeže se již poměr mění na 36,2 % mladých čtenářů a 63,8 % mladých čtenářek a mezi dospělými už poměr činí jen 25,9 % mužů na 74,1 % žen.

Druh knihovny	Knihovny	Média	Čtenáři	Vypůjčky	Návštěvy	Knihovníci		
						Dobr.	VPP	HPP
Obecní knihovny	1.066	9.139.591	712.127	21.118.432	9.036.178	6.943	345	750
Pobočky	73							
Veřejné a městské knihovny celkem	131	1.053.363	70.521	1.554.110	957.619	851	117	46
Pobočky	8							
Zvláštní formy veřejných knihoven	139	852.748	41.589	216.436	198.386	297	109	33
Pobočky	2							
Rakouské veřejné knihovny	1.419	11.045.702	824.237	22.888.978	10.192.183	8.091	571	829

(Pozn.: Dobr.: dobrovolní knihovníci; VPP: knihovníci na vedlejší pracovní poměr; HPP: knihovníci v hlavním pracovním poměru)

Výřez z plakátu k celostátní akci Svazu knihoven Rakouska – Rakousko čte. Sraz v knihovně

BULLETIN SKIP zvláštní číslo 15

Struktura zřizovatelů veřejných knihoven v Rakousku

Na rozdíl od některých evropských zemí existenci a standardy veřejných knihoven v Rakousku nezajišťuje žádný zákon o knihovnách. Proto se veřejné knihovny v Rakousku velmi liší. Zřizování a provozování veřejných knihoven je ze strany zřizovatele dobrovolně poskytovanou službou.

43,6% veřejných knihoven samostatně provozují obce, na provozu 29,5% veřejných knihoven zřizovatelé kooperují. Mezi „ostatními zřizovateli“ figurují nejčastěji spolky. Zřizovateli největších knihoven bývají zpravidla obce a města, těch nejmenších pak církve.

Největší část rakouské statistiky – 45% výpůjček a 40% návštěv (21% médií a 30% čtenářů a čtenářek) – připadá na sedm veřejných knihoven, které se nacházejí ve městech nad 50.000 obyvatel.

Největší část rakouské statistiky – 45% výpůjček a 40% návštěv (21% médií a 30% čtenářů a čtenářek) – připadá na sedm veřejných knihoven, které se nacházejí ve městech nad 50.000 obyvatel.

Zřizovatel	Knihovny	Média	Čtenáři	Výpůjčky	Návštěvy	Knihovny		
						Dobr.	VPP	HPP
Obce	618	5.977.705	509.259	16.213.633	6.845.916	2.048	364	651
Společní zřizovatelé	419	2.667.839	189.774	4.251.691	2.087.513	3.604	85	97
Církve	235	1.090.564	64.238	1.150.876	709.502	2.062	16	8
ÖGB	57	394.132	33.368	848.348	272.713	97	29	30
Ostatní	90	915.462	27.598	424.430	276.539	280	77	43
Rakousko	1419	11.045.702	824.237	22.888.978	10.192.183	8.091	571	829

(Pozn.: Společní zřizovatelé znamená, že knihovna má více zřizovatelů, např. ji provozuje obec společně s farností; ÖGB = Rakouský odborový svaz)

Pro rakouské knihovnictví jsou typické dvě organizační formy: veřejné knihovny vedené pracovníky na hlavní pracovní poměr, což jsou většinou větší knihovny ve městech a středně velkých obcích, a knihovny, které vedou dobrovolní knihovníci a knihovnice nebo knihovníci a knihovnice na vedlejší pracovní poměr. Vytvářejí tak hustou síť těchto kulturních zařízení v menších obcích a na venkově, ale také v podnicích a sociálních zařízeních.

Pokud se na statistiku podíváme z hlediska profesionalizace, můžeme konstatovat, že z 8 091 dobrovolných knihovníků a knihovnic má 18,3 % ukončené knihovnické vzdělání. Z knihovníků a knihovnic na vedlejší pracovní poměr (571 osob) tento poměr činí již 30,7 %. V souladu s očekáváním je procento těchto osob nejvyšší ve skupině knihovníků na hlavní pracovní poměr: 67,4 % z 829.

Druh knihovny	Knihovna	Média	Čtenáři	Výpůjčky	Návštěvy
Knihovny vedené dobrovolníky/ knihovníky na vedlejší pracovní poměr	1153 (81,3 %)	5.501.732 (49,8 %)	362.916 (44,0 %)	5.819.339 (25,4 %)	3.308.448 (32,5 %)
Knihovny vedené knihovníky na hlavní pracovní poměr	266 (18,7 %)	5.543.970 (50,2 %)	461.321 (56,0 %)	17.069.639 (74,6 %)	6.883.735 (67,5 %)

Závěr a výhled

V minulosti (a částečně i dnes) byla okolnost, že je převážná většina rakouských veřejných knihoven provozována na dobrovolnické bázi, často vnímána jako nedostatek. Aktuálně je však spíše tendence tuto skutečnost vidět i pozitivně, protože to také znamená, že je v Rakousku více než 8.000 osob, pro které je knihovnictví tak důležité, že mu věnují svůj čas bez nároku na finanční odměnu. Bez této občanské angažovanosti by to zejména na venkově znamenalo výrazně nižší dostupnost knihovnických služeb. Svaz knihoven Rakouska investuje mnoho zdrojů do vzdělávání a školení, aby i v dobrovolnicky provozovaných knihovnách byla zajiště-

na profesionální úroveň knihovníků a knihovnic. Bohužel však v nemálo městech existují jen knihovny vedené dobrovolníky. Aby tyto knihovny mohly zajistit dostatečné služby i otevírací dobu, bylo by pro ně jistě výhodnější, kdyby disponovaly pracovníky v hlavním pracovním poměru.

V Rakousku veřejné knihovny byly a jsou nejnavštěvovanějšími a nejlépe hodnocenými kulturními a vzdělávacími zařízeními a ani se neobjevují žádné náznaky, že by se to mělo změnit v důsledku (ať už jakkoliv) změněného čtenářského chování obyvatelstva nebo rozvoje digitálních technologií.

Budova jedné z nejmodernějších rakouských veřejných knihoven v Salcburku.

0 autorovi

Mag. Markus Feigl se narodil v roce 1963 v Amstettenu. Vystudoval obor Dějiny na vídeňské univerzitě. Knihovnické vzdělání si doplnil ve vídeňské univerzitní knihovně. 1999 – 2008 pracovník vídeňské Městské a zemské knihovny, 2008 – 2016 vedoucí vídeňských městských knihoven. Od roku 2009 přednáší v knihovnických kurzech na univerzitách ve Vídni, Štýrském Hradci a Innsbrucku.

Poznámka

Knihovnictví v Rakousku se vyvíjí odlišně od knihovnictví našeho – toto zvláštní číslo Bulletinu SKIP 2016 je věnováno jen rakouskému veřejnému knihovnictví. Vědecké a odborné knihovny Rakouska připomínáme tedy alespoň několika fotografiemi na následujících dvou stranách.

Autoři fotografií: Lukas Beck, Markus Feigl, Roman Giebisch, Regine Hendrichová, Andrea Klernová.

ZVLÁŠTNÍ ČÍSLO - ROČNÍK 25 (2016)

Odpovědný redaktor - Ladislav Kurka

Recenzovala PhDr. Linda Jansová, Ph.D

Elektronické vydání - ROČNÍK 14

bulletin skip

Šéfredaktor: PhDr. Ladislav Kurka, kontakt: tel.: 737 331 728, e-mail: ladislav.kurka@mlp.cz.

Redaktoři: Mgr. Roman Giebisch, Ph.D., e-mail: roman.giebisch@nkp.cz., PhDr. Linda Jansová, Ph.D., e-mail: skolkova@chello.cz. Ediční komise SKIP: Bc. Kateřina Bajo, Stanislava Benešová, PhDr. Marcela Buřilová, Mgr. Adéla Dilhofová, PhDr. Libuše Foberová, Ph.D., Bc. Kateřina Hubertová, Mgr. Alena Otrubová, Mgr. Veronika Peslerová, Mgr. Jindřich Pilař, PhDr. Ila P. Šedo, Mgr. Lenka Šimková, RNDr. Alena Volková Balvínová. **Vydává:** 5x ročně Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR s příspěvním dotace Ministerstva kultury ČR. **DTP:** Silvie Hejlová, silva.hejlova@seznam.cz. **Vytištěno** ve spolupráci s firmou Ceiba s.r.o.

Adresa elektronického vydání: <http://skip.nkp.cz/Bulletin/Bulletin.htm>. **Technická redakce elektronického vydání:** Mgr. Jindřich Pilař, jindrich.pilar@nkp.cz

Zvláštní číslo 2016 předáno do tisku 7. 3. 2017.

ISSN 1 2 1 0 - 0 9 2 7, on-line vydání ISSN 1 2 1 3 - 5 8 2 8

Zemská knihovna St. Pölten

Knihovna Vídeňské univerzity

